

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

XORIJIY TIL TA'LIMIDA LINGVOMADANIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH VA MADANIYATLARARO MULOQOTNI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI **Urinboyeva Feruza Zokir qizi**

Jizzax davlat pedagogika universiteti (PhD).

e-mail: uferuza9202@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7322-2104>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada xorijiy til ta'limida lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishning nazariy asoslari, uning madaniyatlararo muloqot bilan aloqasi hamda pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinadi. Lingvomadaniy mazmundagi topshiriqlar, autentik materiallar, qiyosiy tahlil, muammoli vaziyatlar va refleksiv faoliyat asosida o'quvchilarning kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan metodik model taklif etiladi. Kompetensiyani baholash mezonlari ham asoslanadi.

Kalit so'zlar: lingvomadaniy kompetensiya, madaniyatlararo muloqot, xorijiy til ta'limi, kommunikativ kompetensiya, madaniy kontekst, autentik materiallar, refleksiya.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Уринбоева Феруза Зокир кизи

Джизакский государственный педагогический университет (PhD).

Аннотация.

В данной статье анализируются теоретические основы развития лингвокультурной компетенции в процессе обучения иностранным языкам, её взаимосвязь с межкультурной коммуникацией, а также педагогические условия её формирования. Предлагается методическая модель, направленная на развитие коммуникативной подготовленности обучающихся посредством заданий лингвокультурного содержания, аутентичных материалов, сравнительного анализа, проблемных ситуаций и рефлексивной деятельности. Также обосновываются критерии оценки сформированности данной компетенции.

Ключевые слова: лингвокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, обучение иностранным языкам, коммуникативная компетенция, культурный контекст, аутентичные материалы, рефлексия.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING LINGUOCULTURAL COMPETENCE AND ENHANCING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Urinboyeva Feruza Zokir qizi

Jizzakh State Pedagogical University (PhD).

Abstract.

This article analyzes the theoretical foundations of developing linguocultural competence in foreign language education, its relationship with intercultural communication, and the pedagogical conditions necessary for its development. A methodological model is proposed to enhance learners' communicative preparedness through linguoculturally oriented tasks, authentic materials, comparative analysis, problem-based situations, and reflective activities. The article also substantiates the criteria for assessing the development of this competence.

Keywords: linguocultural competence, intercultural communication, foreign language education, communicative competence, cultural context, authentic materials, reflection.

Kirish. Globallashuv, xalqaro akademik hamkorlik, raqamli kommunikatsiya va mehnat bozorining baynalmilallashuvi xorijiy tillarni o'qitish mazmuniga yangicha talablarni qo'yimoqda. Bugungi kunda xorijiy tilni bilish faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish, so'z boyligini kengaytirish yoki matnni tarjima qilish bilan cheklanmaydi. Til o'rganuvchi turli madaniy muhit vakillari bilan samarali muloqot qila olishi, nutq vaziyatining ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini hisobga olishi, suhbatdoshning qarashlarini tushunishi va o'z fikrini tegishli kommunikativ vaziyatga muvofiq ifodalashi zarur.

Til va madaniyatning o'zaro aloqasi tilshunoslik, lingvodidaktika, sotsiolingvistika va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Til insonlarning borliqni idrok etishi, tajribani ifodalashi, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishi va madaniy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli xorijiy tilni madaniy kontekstdan ajratib o'qitish o'rganuvchining grammatik va leksik bilimlarini rivojlantirishi mumkin, biroq uning real muloqot vaziyatlarida moslashuvchan harakat

qilish imkoniyatlarini cheklab qo'yishi ehtimoli mavjud.

Lingvomadaniy kompetensiya til birliklarining ma'nosini ularning madaniy, ijtimoiy va kommunikativ konteksti bilan bog'liq holda anglash hamda ulardan o'rinli foydalanish qobiliyatini anglatadi. Ushbu kompetensiya maqol va iboralar, murojaat shakllari, nutq etiketi, ramziy ma'nolar, urf-odatlar, ijtimoiy masofa va muloqot me'yorlarini tushunishni qamrab oladi. Biroq uning mazmuni madaniy faktlarni yodlash bilangina belgilanmaydi. Muhim jihat — o'rganuvchining turli madaniy talqinlarni tahlil qilishi, o'z qarashlarini asoslay olishi va madaniyatlararo tushunmovchiliklarni bartaraf etishga intilishidir.

M. Byram xorijiy til ta'limida madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani til bilimlari, madaniyat haqidagi bilimlar, munosabatlar, talqin qilish va qiyoslash ko'nikmalari hamda kashf etish va o'zaro munosabatga kirishish qobiliyatlari bilan bog'laydi [1]. Bu yondashuv xorijiy til darslarini faqat til shakllarini o'rgatishga emas, balki o'rganuvchining boshqa madaniyat vakillari bilan ongli va mas'uliyatli muloqot qilishiga yo'naltirish zarurligini ko'rsatadi.

Maqolaning dolzarbligi lingvomadaniy mazmunni xorijiy til ta'limiga tizimli ravishda integratsiya qilish, madaniyatlararo muloqotga tayyorlikni rivojlantirish va ushbu jarayon natijalarini baholashning amaliy mezonlarini aniqlash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi xorijiy til ta'limida lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishning nazariy-metodik asoslarini tahlil qilish hamda madaniyatlararo muloqotni takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik modelni taklif etishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- lingvomadaniy kompetensiya va madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya tushunchalarining o'zaro munosabatini aniqlash;
- til, madaniyat va kommunikativ faoliyatning o'zaro bog'liqligini nazariy jihatdan tahlil qilish;
- lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash;
- amaliy mashg'ulotlar uchun metodik topshiriqlar tizimini taklif etish;
- o'rganuvchilarning lingvomadaniy kompetensiyasini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish masalasi bir nechta nazariy yo'nalishlar bilan uzviy bog'liq. Ular qatoriga kommunikativ kompetensiya nazariyasi, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya modeli, lingvistik nisbiylikka oid qarashlar, madaniyatlararo moslashuv va xorijiy til ta'limining kommunikativ yondashuvi kiradi.

D. Hymes kommunikativ kompetensiya tushunchasini tilning grammatik jihatdan to'g'ri shakllarini bilish bilan cheklamasdan, ularni muayyan ijtimoiy vaziyatda qachon, kimga va qanday qo'llashni bilish bilan bog'laydi [5]. Ushbu yondashuv tilni ijtimoiy faoliyatdan ajratib o'rganish mumkin emasligini ko'rsatadi. Masalan, grammatik jihatdan to'g'ri tuzilgan iltimos ifodasi ayrim vaziyatlarda haddan tashqari to'g'ridan-to'g'ri, boshqa vaziyatlarda esa yetarlicha aniq bo'lmasligi mumkin. Demak, til birliklarining kommunikativ qiymati ularning kontekstda qo'llanishi bilan belgilanadi.

D. Hymesning qarashlari lingvomadaniy kompetensiyani kommunikativ kompetensiyaning madaniy mazmun bilan boyitilgan tarkibiy qismi sifatida talqin qilishga imkon beradi. Shu bilan birga, ushbu tushunchalarni aynan bir xil deb hisoblash maqsadga muvofiq emas. Kommunikativ kompetensiya muloqotning lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik jihatlarini qamrab olsa, lingvomadaniy kompetensiya madaniy mazmun, qadriyatlar, ramzlar va nutqiy xatti-harakatlarning madaniy asoslarini anglashga alohida e'tibor qaratadi.

M. Byramning modeli lingvomadaniy va madaniyatlararo ta'limning muhim nazariy tayanchlaridan biridir. Muallif madaniyatlararo muloqotda samarali ishtirok etish uchun besh o'zaro bog'liq jihatni ajratadi: boshqa madaniyat vakillariga nisbatan ochiqlik va qiziqish; o'z va boshqa madaniyat haqidagi bilimlar; hodisalarni talqin qilish va ular o'rtasida bog'lanish o'rnatish; yangi madaniy tajriba asosida bilimlarni kashf etish va muloqot jarayonida qo'llash; o'z madaniyati va boshqa madaniyatlarni tanqidiy baholash qobiliyati [1]. Mazkur yondashuv til o'rganuvchini tayyor madaniy ma'lumotlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki madaniyatlararo munosabatlarni tahlil qiluvchi faol subyekt sifatida ko'radi.

D. Deardorff madaniyatlararo kompetensiyani baholash masalasiga alohida e'tibor qaratib, uni faqat bilimlar bilan o'lchash yetarli emasligini ko'rsatadi. Uning tadqiqotida kompetensiyani aniqlashda suhbat, kuzatuv, o'zini o'zi baholash va boshqalarning baholashini birgalikda qo'llash muhimligi ta'kidlanadi [2]. Bu fikr lingvomadaniy kompetensiyani o'qitishda ham ahamiyatli: talaba madaniy hodisa haqida ma'lumot berishi mumkin, ammo real muloqotda hurmat bilan munosabat bildirish yoki tushunmovchilikni hal qilishda qiynalishi ehtimoli mavjud.

Y. Kramsch til va madaniyat munosabatini til ta'limining markaziy masalalaridan biri sifatida ko'rib chiqadi. Uning yondashuvida til o'rganuvchi faqat o'rganilayotgan til madaniyatiga moslashuvchi shaxs emas, balki o'zining til tajribasi va madaniy qarashlarini ham muloqot jarayoniga olib kiruvchi ishtirokchi hisoblanadi [8]. Shuning uchun samarali til ta'limi o'rganuvchining o'z madaniy tajribasini inkor etmasligi, aksincha, uni boshqa madaniyatni tushunish va qiyoslash uchun manba sifatida qo'llashi kerak.

E. T. Hallning yuqori va past kontekstli kommunikatsiya haqidagi qarashlari muloqotda axborotning qanchasi bevosita so'zlar orqali, qanchasi esa vaziyat, munosabat va umumiy tajriba orqali anglashilishini tushuntirishga yordam beradi [4]. Biroq ushbu farqlardan millatlarni qat'iy toifalarga ajratish yoki barcha vakillarning xulqini bir xil deb hisoblash uchun foydalanmaslik kerak. Ular kommunikativ vaziyatlarni tahlil qilishga yordam beruvchi umumiy tushuntirish vositasi sifatida qo'llanilishi lozim.

J. W. Berry madaniy moslashuvni turli strategiyalar, jumladan, o'z madaniyatini saqlash va boshqa jamiyat bilan

aloqaga kirishish munosabatlari orqali tahlil qiladi [3]. Ushbu qarashlar lingvomadaniy kompetensiyaning maqsadi o'rganuvchini o'z madaniyatidan voz kechishga undash emasligini tushuntirishga yordam beradi. Aksincha, madaniyatlararo muloqotda shaxs o'zligini anglagan holda boshqa madaniy tajribaga ochiq bo'lishi muhimdir.

Yevropa Kengashining Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume hujjatida ko'p tillilik, ko'p madaniyatlilik, mediatsiya va onlayn muloqotga oid kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratiladi [10]. Ushbu yondashuv xorijiy til ta'limida o'rganuvchining faqat individual nutqiy faoliyatini emas, balki turli tillar va madaniyatlar o'rtasida ma'no vositachisi sifatida qatnashish qobiliyatini ham rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning metodologik asosini yuqoridagi ilmiy yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish, tushunchalarni tizimlashtirish, nazariy umumlashtirish va metodik modellashtirish tashkil etadi. Qiyosiy tahlil yordamida lingvomadaniy kompetensiyaning kommunikativ kompetensiya bilan umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi. Tizimli yondashuv uning bilim, ko'nikma, munosabat va refleksiyadan tashkil topgan ko'p komponentli tuzilishini asoslashga xizmat qiladi. Metodik modellashtirish esa nazariy qarashlarni dars jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan bosqichlar, topshiriqlar va baholash mezonlariga aylantirish imkonini beradi.

Ushbu maqola nazariy-metodik xarakterga ega. Unda maxsus tashkil etilgan eksperiment, respondentlar soni yoki statistik samaradorlik ko'rsatkichlari keltirilmaydi. Taklif etilgan model amaliyotda qo'llanishi va alohida empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim bo'lgan metodik yechim sifatida qaraladi.

MUHOKAMA

Lingvomadaniy kompetensiyaning mohiyati va tarkibiy tuzilishi

Lingvomadaniy kompetensiyani xorijiy tildagi so'zlarning tarjimasini yoki boshqa xalqning urf-odatlarini bilish bilan tenglashtirish uning mazmunini toraytiradi. Chunki madaniy mazmun ko'pincha so'zning lug'aviy ma'nosidan tashqarida namoyon bo'ladi. Murojaat shakli, ohang, sukut, bilvosita ifoda, minnatdorchilik yoki uzr so'rash usuli suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatni ifodalashi mumkin.

Masalan, ingliz tilidagi "Would you mind opening the window?" jumlasini grammatik jihatdan savol shaklida bo'lsa-da, odatda iltimosni ifodalaydi. Ushbu jumlaning faqat so'zma-so'z tarjima qilish uning pragmatik vazifasini to'liq anglash uchun yetarli emas. O'rganuvchi ifodaning kommunikativ maqsadini, suhbatdoshga berilayotgan tanlov imkoniyatini va muloyimlik strategiyasini ham tushunishi kerak. Demak, lingvomadaniy kompetensiya til birligi, kommunikativ maqsad va ijtimoiy vaziyat o'rtasidagi munosabatni anglashni talab qiladi.

Maqolada lingvomadaniy kompetensiyaning quyidagi tarkibiy qismlarini ajratish taklif etiladi.

Birinchidan, kognitiv komponent. Bu komponent til birliklari, madaniy ramzlar, nutq etiketi, qadriyatlar, urf-odatlar va kommunikativ me'yorlar haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. O'rganuvchi madaniy hodisalar haqida ma'lumotga ega bo'lishi, muayyan ifodaning qanday vaziyatda qo'llanishini tushuntira olishi lozim.

Ikkinchidan, kommunikativ-pragmatik komponent. Ushbu komponent til vositalaridan real muloqot vaziyatiga mos ravishda foydalanish, suhbatdoshning maqomi va munosabatini hisobga olish, fikrni muloyim va aniq ifodalash, tushunmovchilik yuzaga kelganda izoh so'rash hamda ma'noni qayta ifodalash qobiliyatini qamrab oladi.

Uchinchidan, aksiologik-refleksiv komponent. Bu jihat boshqa madaniyat vakillariga nisbatan hurmat, ochiqlik, stereotiplardan ehtiyot bo'lish, o'z madaniy qarashlarini tahlil qilish va o'z xulosalarini qayta ko'rib chiqishga tayyorlik bilan belgilanadi. Bunda maqsad barcha madaniy amaliyotlarni tanqidsiz qabul qilish emas, balki ularni tegishli kontekstda tushunish va dalillar asosida baholashdir.

To'rtinchidan, qiyosiy-tahliliy komponent. O'rganuvchi o'z madaniyati va o'rganilayotgan til madaniyati o'rtasidagi o'xshashlik hamda farqlarni aniqlaydi. Bu jarayonda farqlarni "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" mezon bilan baholashdan ko'ra, ularning ijtimoiy sabablari va kommunikativ vazifalarini izohlash muhimdir.

Beshinchidan, mediativ komponent. O'rganuvchi turli madaniy tajribaga ega insonlar o'rtasida ma'noni tushuntirish, murakkab ifodalarni soddalashtirish, tushunmovchilikni yumshatish va umumiy tushunishga erishishga yordam beradi. Bu komponent, ayniqsa, xalqaro guruhlarda o'qish, kasbiy hamkorlik va raqamli muloqot sharoitida muhimdir.

Mazkur komponentlar bir-biridan ajralgan holda ishlamaydi. Madaniy bilim kommunikativ vaziyatni tushunishga yordam beradi, amaliy muloqot esa mavjud bilimlarni tekshirish imkonini yaratadi. Refleksiya o'rganuvchiga o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishga ko'maklashadi, qiyosiy tahlil esa yangi tajribani avvalgi bilimlar bilan bog'laydi.

Lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Lingvomadaniy kompetensiyani shakllantirish uchun, avvalo, ta'lim maqsadlarini aniq belgilash zarur. Agar darsning yagona maqsadi grammatik qoidani o'zlashtirish yoki matnni tarjima qilishdan iborat bo'lsa, madaniy mazmun ko'pincha ikkinchi darajali masalaga aylanadi. Shu bois o'quv maqsadlarida til vositalarini o'rinli qo'llash, madaniy kontekstni tushuntirish, turli qarashlarni qiyoslash va kommunikativ muammolarni hal etish kabi natijalar ham aks etishi lozim.

Birinci pedagogik shart – madaniy mazmun va til materiallarining integratsiyasi. Darslikdagi dialoglar, autentik e'lonlar, elektron xatlar, intervyular, videolavhalar va kasbiy muloqot namunalari nafaqat til shakllarini o'rganish, balki madaniy me'yorlarni tahlil qilish uchun ham qo'llanilishi mumkin. Masalan, rasmiy elektron xatni o'rganishda murojaat, iltimos, minnatdorchilik va yakunlovchi formulalarning vazifasi tahlil qilinadi.

Ikkinchi shart – qiyosiy yondashuv. O'rganuvchilar o'zbek va ingliz tillarida salomlashish, murojaat qilish, uzr so'rash, tabriklash yoki fikrga e'tiroz bildirish usullarini taqqoslashlari mumkin. Bunda barcha o'zbek yoki ingliz tilida so'zlashuvchilar bir xil muloqot uslubidan foydalanadi, degan xulosaga kelishdan saqlanish lozim. Muloqot shakllari

hudud, yosh, kasbiy muhit, rasmiylik darajasi va shaxsiy xususiyatlarga qarab o'zgarishi mumkin.

Uchinchi shart – muammoli kommunikativ vaziyatlardan foydalanish. Madaniyatlararo muloqotda yuzaga keladigan tushunmovchiliklar o'quv jarayonining muhim resursi bo'la oladi. Talabalarga bir xil jumla turli vaziyatlarda qanday talqin qilinishi mumkinligini aniqlash, muammoning sabablarini izohlash va muqobil javoblarni taklif etish topshiriladi. Bunday faoliyat tayyor qoidalarini yodlashdan ko'ra, mustaqil tahlil va qaror qabul qilishni rag'batlantiradi.

To'rtinchi shart – o'rganuvchining faol ishtiroki va refleksiya. Talaba faqat o'qituvchi bergan ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki madaniy ma'nolarni izlovchi, tahlil qiluvchi va o'z xulosalarini asoslovchi ishtirokchi bo'lishi kerak. Mashg'ulot yakunida "Men qanday yangi ma'lumot oldim?", "Qaysi taxminim o'zgardi?", "Boshqa madaniyat vakili bilan muloqotda qaysi strategiyani qo'llashim mumkin?" kabi savollar bilan refleksiya tashkil etish mumkin.

Beshinchi shart – autentik va raqamli resurslardan maqsadli foydalanish. Videokonferensiyalar, elektron xatlar, interaktiv platformalar, xalqaro hamkorlik loyihalari va raqamli media materiallari turli madaniy muloqot vaziyatlarini o'rganishga imkon beradi. Biroq raqamli resursning mavjudligi o'z-o'zidan kompetensiya rivojlanishini ta'minlamaydi. Materialning ishonchliligi, maqsadga muvofiqligi, til darajasi va madaniy kontekstini o'qituvchi oldindan tahlil qilishi zarur.

Lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishning metodik modeli

Nazariy tahlil asosida lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish uchun to'rt bosqichli metodik model taklif etiladi. Model xorijiy til darsining maqsadlari, mazmuni, metodlari va baholash jarayonini o'zaro bog'lashga qaratilgan.

Birinci bosqich – motivatsion-tayyorgarlik bosqichi. Ushbu bosqichda o'rganuvchilarning mavjud madaniy tasavvurlari, qiziqishlari va muloqot tajribasi faollashtiriladi. Muammoli savollar, qisqa videolar, dialoglar yoki madaniy vaziyatlar orqali mavzuga qiziqish uyg'otiladi. O'qituvchi o'rganuvchilarning dastlabki qarashlarini aniqlaydi va muhokama uchun ochiq muhit yaratadi.

Ikkinchi bosqich – kognitiv-tahliliy bosqich. Bu bosqichda madaniy mazmunga ega til birliklari, nutq etiketi, kommunikativ me'yorlar va ijtimoiy kontekst o'rganiladi. Autentik materiallar, matnlar, dialoglar va qiyosiy jadvallardan foydalaniladi. Talabalar ifodalarning ma'nosi, vazifasi va qo'llanish shartlarini aniqlaydilar.

Uchinchi bosqich – kommunikativ-amaliy bosqich. O'rganuvchilar rolli o'yinlar, juftlikdagi suhbatlar, muammoli vaziyatlar, guruh loyihalari va mediatsiya topshiriqlarida ishtirok etadilar. Asosiy e'tibor bilimlarni real yoki modelashtirilgan kommunikativ vaziyatlarda qo'llashga qaratiladi.

To'rtinchi bosqich – refleksiv-baholash bosqichi. Talabalar o'z faoliyatlarini tahlil qiladilar, o'zini o'zi baholash varaqalarini to'ldiradilar va o'qituvchidan fikr-mulohaza oladilar. Ushbu bosqichda bilim, amaliy ko'nikma, munosabat va refleksiya natijalari birgalikda ko'rib chiqiladi.

Modelning asosiy xususiyati bosqichlarning o'zaro bog'liqligidir. Baholash davomida aniqlangan qiyinchiliklar keyingi mashg'ulotlarda qayta ishlanadi. Masalan, talaba madaniy ma'noni yaxshi tushunsa-yu, uni muloqotda qo'llashda qiynalsa, keyingi darslarda rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarga ko'proq e'tibor qaratiladi.

Metodik modelning kutiladigan natijasi o'rganuvchining madaniy hodisalarni kontekstda tushunishi, muloqot strategiyalarini ongli tanlashi, tushunmovchiliklarni hal etishga intilishi va o'z kommunikativ faoliyatini tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Bu natijalar empirik tadqiqot orqali alohida tekshirilishi lozim.

Lingvomadaniy kompetensiyani baholash mezonlari

Lingvomadaniy kompetensiyani baholash faqat nazariy savollarga javob berish bilan cheklanmasligi kerak. Chunki madaniy bilimlarning mavjudligi ularni muloqot jarayonida to'g'ri qo'llash qobiliyatini doimo kafolatlamaydi. Shu sababli baholashda bilim, amaliy faoliyat, munosabat va refleksiyaning birlashtirish maqsadga muvofiq.

Quyidagi jadvalda taklif etilayotgan baholash mezonlari va ularni aniqlash usullari keltiriladi.

Mezon	Asosiy ko'rsatkichlar	Baholash usullari
Kognitiv	Madaniy ma'nolar, nutq etiketi va kommunikativ kontekstni tushunish	Test, savol-javob, matn tahlili
Kommunikativ-pragmatik	Vaziyatga mos ifoda tanlash, muloyimlik strategiyalaridan foydalanish	Rolli o'yin, dialog, kuzatuv
Qiyosiy-tahliliy	Madaniy o'xshashlik va farqlarni dalillar asosida izohlash	Qiyosiy jadval, taqdimot, esse
Aksiologik-refleksiv	Boshqa qarashlarga ochiqlik, stereotiplarni tanqidiy tahlil qilish, o'z faoliyatini baholash	Refleksiv kundalik, suhbat, o'zini o'zi baholash
Mediativ	Madaniy ma'noni boshqa suhbatdoshga tushuntirish va tushunmovchilikni bartaraf etish	Muammoli vaziyat, guruh topshirig'i, loyiha

Baholash mezonlarini amaliyotga tatbiq etish uchun uch darajali tavsifdan foydalanish mumkin.

Boshlang'ich daraja: o'rganuvchi ayrim madaniy birliklarni taniydi, biroq ularning kontekstga bog'liq ma'nosini izohlashda va muloqotda mustaqil qo'llashda yordamga muhtoj bo'ladi.

Rivojlanayotgan daraja: o'rganuvchi ko'pchilik tanish vaziyatlarda madaniy ma'noni aniqlaydi, til vositalarini kontekstga mos tanlaydi va ayrim tushunmovchiliklarni izohlay oladi. Murakkab yoki noaniq vaziyatlarda qo'shimcha

yo'naltirish talab qilinishi mumkin.

Mustaqil qo'llash darajasi: o'rganuvchi turli kommunikativ vaziyatlarni mustaqil tahlil qiladi, madaniy farqlarni dalillar asosida izohlaydi, muloqot strategiyasini ongli tanlaydi va zarur hollarda ma'noni vositachilik orqali tushuntiradi.

Ushbu darajalar maqola doirasida taklif etilayotgan metodik tavsif bo'lib, tasdiqlangan standart yoki empirik tadqiqot natijasi sifatida talqin qilinmasligi lozim. Ularni amaliy qo'llashdan oldin o'quv dasturi, ta'lim bosqichi va o'rganuvchilarning til darajasiga moslashtirish kerak.

Baholashning ishonchliligini oshirish uchun bir nechta vositani birgalikda qo'llash maqsadga muvofiq: o'qituvchi kuzatuv, yozma topshiriq, og'zaki muloqot, o'zini o'zi baholash va refleksiv kundalik. Bunday yondashuv talabaning faqat to'g'ri javob berish qobiliyatini emas, balki madaniy ma'noni tushunish va amaliy vaziyatda qo'llash imkoniyatlarini ham ko'rsatadi. Mazkur tavsiya Deardorffning kompetensiyani baholashda turli usullardan foydalanish zarurligi haqidagi qarashlari bilan uyg'unlashadi [2].

Lingvomadaniy ta'limda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida bir qator metodik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Birinchi muammo – madaniyat haqidagi bilimlarni stereotiplar bilan almashtirish. Ayrim o'quv materiallarida xalq yoki millat vakillarining xulqi umumlashtirilgan shaklda tasvirlanishi mumkin. Bunday holatlarda o'rganuvchi madaniy farqlarni tushunish o'rniga qat'iy va soddalashtirilgan tasavvurlarni o'zlashtirib oladi. Muammoni bartaraf etish uchun bir madaniyat ichidagi hududiy, avlodlararo, kasbiy va individual farqlarni ham muhokama qilish zarur.

Ikkinchi muammo – madaniy ma'lumotning til amaliyotidan uzilib qolishi. Masalan, talaba boshqa mamlakat bayramlari haqida ko'plab faktlarni bilishi mumkin, ammo shu bayram bilan bog'liq tabrik yoki suhbatda qatnasha olmasligi ehtimoli mavjud. Buning oldini olish uchun madaniy ma'lumotlar amaliy muloqot topshiriqlari bilan bog'lanishi kerak.

Uchinchi muammo – autentik materiallarning til darajasiga yoki ta'lim maqsadiga mos kelmasligi. Murakkab matnlar o'rganuvchining e'tiborini madaniy tahlildan tilni tushunishga qaratib yuborishi mumkin. O'qituvchi materialni tanlashda matnning lingvistik murakkabligi, madaniy mazmuni, ishonchliligi va o'quv vazifasiga mosligini hisobga olishi lozim.

To'rtinchi muammo – baholashning subyektivligi. O'rganuvchining madaniy munosabatini faqat bitta javob yoki qisqa suhbat asosida baholash yetarli bo'lmasligi mumkin. Shuning uchun oldindan ma'lum mezonlardan foydalanish, bir nechta faoliyat turini tahlil qilish va talabaning fikrini asoslash qobiliyatiga e'tibor berish muhimdir.

Beshinchi muammo – raqamli muloqotdagi kontekst yetishmasligi. Onlayn yozishmalarda ohang, yuz ifodasi va boshqa noverbal belgilar cheklangan bo'lishi mumkin. Shu sababli talabalar xabarlarini talqin qilishda shoshilinch xulosa chiqarmaslik, aniqlashtiruvchi savol berish va muqobil izohlarni ko'rib chiqish strategiyalarini o'rganishlari kerak.

Ushbu muammolarni hal etishda o'qituvchining vazifasi tayyor madaniy qoidalarini berish bilangina cheklanmaydi. U o'rganuvchilarni kuzatish, savol berish, taqqoslash, dalillar izlash va o'z xulosalarini qayta ko'rib chiqishga yo'naltirishi lozim. Shunday yondashuv madaniyatlararo muloqotni faqat bilimlar yig'indisi emas, balki uzluksiz rivojlanadigan kommunikativ faoliyat sifatida tashkil etishga imkon beradi.

NATIJALAR

Nazariy manbalarni qiyosiy tahlil qilish va metodik umumlashtirish natijasida quyidagi xulosaviy natijalar shakllantirildi.

Birinchi, lingvomadaniy kompetensiya til birliklarining lug'aviy va grammatik ma'nolarini bilishdan kengroq mazmunga ega. U madaniy kontekstni tushunish, kommunikativ vaziyatni tahlil qilish, til vositalarini maqsadga muvofiq tanlash va muloqotdagi ma'noni to'g'ri talqin etishni qamrab oladi.

Ikkinchi, lingvomadaniy kompetensiyani kommunikativ kompetensiya bilan bog'liq, biroq madaniy ma'no va refleksiyaga alohida e'tibor qaratadigan ko'p komponentli tuzilma sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq. Maqolada kognitiv, kommunikativ-pragmatik, aksiologik-refleksiv, qiyosiy-tahliliy va mediativ komponentlar ajratildi.

Uchinchi, madaniyatlararo muloqotga tayyorlikni rivojlantirish uchun madaniy mazmundagi materiallarni til o'rgatish jarayoniga tizimli ravishda integratsiya qilish, qiyosiy tahlil, muammoli vaziyatlar, autentik resurslar va refleksiv faoliyatdan foydalanish zarurligi asoslandi.

To'rtinchi, lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish uchun motivatsion-tayyorgarlik, kognitiv-tahliliy, kommunikativ-amaliy va refleksiv-baholash bosqichlaridan iborat metodik model taklif etildi. Ushbu model nazariy bilimlarni amaliy muloqot bilan bog'lash va baholash natijalariga qarab ta'lim mazmunini takomillashtirishga yo'naltirilgan.

Beshinchi, kompetensiyani baholashda bilimlar bilan bir qatorda muloqotdagi xatti-harakatlar, madaniy hodisalarni tahlil qilish, o'z fikrini asoslash va tushunmovchiliklarni bartaraf etish qobiliyatini ham hisobga olish kerakligi aniqlandi. Shu maqsadda besh mezon va uch darajali tavsifdan iborat baholash tizimi taklif etildi.

Oltinchi, lingvomadaniy ta'limda stereotiplar, autentik materiallarni tanlash, baholashning subyektivligi va raqamli muloqotda kontekst yetishmasligi kabi muammolarni hisobga olish zarurligi ko'rsatildi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchining yo'naltiruvchi roli, dalillarga asoslangan tahlil va o'rganuvchining refleksiv faoliyati muhim metodik omillar sifatida belgilandi.

Mazkur natijalar nazariy-metodik tahlil doirasida olingan. Taklif etilgan modelning amaliy samaradorligi haqida xulosa chiqarish uchun keyingi bosqichda tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, tegishli diagnostik vositalarni ishlab chiqish va natijalarni tizimli tahlil qilish zarur.

XULOSA

Xorijiy til ta'limida lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy kommunikativ ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Tilni madaniy kontekstdan ajratib o'rganish ayrim lingvistik bilimlarni shakllantirishi mumkin, biroq real muloqotda ma'noni to'g'ri anglash, ijtimoiy vaziyatga mos ifoda tanlash va madaniy farqlarni hisobga olish uchun yetarli bo'lmaydigan. Shu sababli til ta'limi lingvistik bilimlar, madaniy tushuncha, kommunikativ faoliyat va refleksiyaning birlashtirishi lozim.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishda madaniy ma'lumotlarni yodlashdan ko'ra, ularni kontekstda talqin qilish, o'z va boshqa madaniyatlarni qiyoslash, kommunikativ vaziyatlarni tahlil qilish va tushunmovchiliklarni hal etishga qaratilgan faoliyatlar muhimdir. Bunday yondashuv o'rganuvchining boshqa madaniyat vakillariga nisbatan ochiqqligini, muloqot strategiyalarini ongli tanlashini va o'z qarashlarini tanqidiy ko'rib chiqishini qo'llab-quvvatlaydi.

Maqolada lingvomadaniy kompetensiyani besh tarkibiy komponenti, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar va to'rt bosqichli metodik model taklif etildi. Shuningdek, bilim, kommunikativ-pragmatik faoliyat, qiyosiy tahlil, refleksiya va mediatsiyaning qamrab oluvchi baholash mezonlari ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalarni amaliyotda qo'llashda ta'lim bosqichi, o'rganuvchilarning til darajasi, kasbiy ehtiyojlari va o'quv dasturining xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan metodik modelni turli ta'lim bosqichlarida sinovdan o'tkazish, boshlang'ich va yakuniy diagnostika vositalarini ishlab chiqish, o'qituvchi kuzatuv va o'rganuvchilarning refleksiv materiallarini tahlil qilish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi. Bu lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodik yechimlarning samaradorligini dalillarga asoslangan holda baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, lingvomadaniy kompetensiyani rivojlantirish xorijiy til ta'limini grammatik va leksik bilimlarni o'zlashtirish doirasidan kengaytirib, uni madaniyatlararo tushunish, muloqot va hamkorlikka yo'naltiradi. Bu esa o'rganuvchilarning turli madaniy muhitlarda ongli, mas'uliyatli va samarali muloqot qilishga tayyorligini shakllantirish uchun metodik asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. – 2006. – Vol. 10, № 3. – P. 241–266. – DOI: 10.1177/1028315306287002.
3. Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation // Applied Psychology. – 1997. – Vol. 46, № 1. – P. 5–34. – DOI: 10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x.
4. Hall E. T. Beyond Culture. – New York: Anchor Books, 1976.
5. Hymes D. H. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
6. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1993.
7. Liddicoat A. J., Scarino A. Intercultural Language Teaching and Learning. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2013.
8. Risager K. Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm. – Clevedon: Multilingual Matters, 2007.
9. Sercu L. Foreign Language Teachers and Intercultural Competence: An International Investigation. – Clevedon: Multilingual Matters, 2005.
10. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. – URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>.
11. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. – 2nd ed. – Bristol: Multilingual Matters, 2021. – DOI: 10.2307/jj.22730614.
12. Fantini A. E. Exploring and Assessing Intercultural Competence // World Learning Publications. – 2009. – Paper 1. – URL: https://digitalcollections.sit.edu/worldlearning_publications/1/.